

strani, po kateri prinašajo v naše umetniške razmere važen nov element.

Po številu razstavljenih del se je na ti razstavi odlikoval Saša Šantel, ki mu gotovo ni mogoče odrekati marljivosti in ljubezni, s katero izdeluje svoja dela. Vrsta lesorezov, portreti slovenskih skladateljev, ni dala sicer nič genialnega, gotovo pa zanimiv kulturni dokument. Ljubše kot njegove oljnate slike so mi njegove grafike, ki jih zna, čeprav tradicionalno, vseeno okusno komponirati v barvi in motivu.

Ivan Vavpotič je razstavil dva velika portreta, neke dame in pisatelja Krajgherja. Komponirana sta tradicionalno v okusu portretistov dunajskega Künstlerhaus, za katerimi tudi kvalitativno ne zaostajata.

Izmed kiparjev sem brata Kralja že omenil; označuje ju tudi kot kiparja in rezbarja bujna fantazija in v kompoziciji smisel za dekorativnost. Poleg njiju je mož čisto izrazitega značaja Napotnik, ki je to pot razstavil večje delo v lesu, Mati, za katero velja kakor za ostala, ki so bila razstavljena, kar sem povedal o priliki lanske razstave. Novih potov in nove vsebine medtem ni iskal.

H koncu razstave je razstavil nekaj stvari tudi Tine Kos, pri katerem se je že pri prejšnji priliki opazalo, da dela v smeri monumentalne stilizacije gest, teles in skupin in zasleduje zaenkrat pretežno formalne probleme. Zato so njegove prve stvari, ki sem jih videl, napravile name hladen vtis preračunjenosti. Sedanje stvari so v mnogem oziru spominjale na Fr. Kraljev ekspresionizem, ogrele me tudi to pot niso.

Z Verovškom in Borštnikom, ki so jima v opernem gledališču odkrili spomenika, je Fr. Kralj ustvaril dva monumentalno zasnovana, ostro karakterizirana portretna kipa, ki spadata med najboljše pri nas.

Konkurenca za spomenik zasedenemu ozemlju, ki ga je projektirala Jugoslovanska Matica pred bivšim deželnim dvorcem, je pokazala, da imajo naši kiparji malo smisla za monumentalnost in malo gibčno fantazijo. Odlikovala sta se po iznajdljivosti in originalnosti motivov ter globokosti čuvstva brata Kralja, od katerih je Tone dobil prvo čarilo za osnutek, ki predstavlja kos zemeljske oble, poln ran, ki krvavijo, nad njo pa se dviga torzo moža s trnjevo krono na glavi s posekanimi rokami. Dolinar L. si je svoj motiv Kariatid, nosečih tramovje, izposodil od Meštrovića. Ostali so si zamislili svoje osnutke deloma v okviru pravljicega simbolizma, katerega formulacija pa je bila konvencionalno doslovna.

Diskuzija o tej razstavi, ki jo je otvoril mladi, medtem že umrli abiturient Piber s svojim mnenjem o nji v »Slovincu«, je duhove močno razburila in rodila vrsto deloma ostrih replik. Pibrov spis je bil izraz mnenja mladine o naši upodabljači umetnosti. Bil je pravzaprav samo konstatiranje fakta, s čim v naši sedanji umetnosti mladina simpatizira in živi in kaj je ne ogreje. Nasprotniki so mu sploh odrekli pravico do izpovedovanja svojega mnenja v umetnostnih zadevah, kakor da bi umetnost ne bila zadeva vseh, ki intenzivno preživljajo življenje, — in kdo ga preživlja intenzivneje kot mladina. Podtikali so objavljenju njegovega spisa razne druge namene, a pravi in edini je bil tisti, ki sem ga označil tudi v uvodu v »Slovincu«: Pribiti v javnosti dejstvo, kako misli o teh vprašanih

mladina, pokazati javnosti spis, ki ni bil sicer samostojen po svoji vsebini, ampak se je opiral na vse mogoče vire, ki jih tudi ni tajil, a je kazal o izredni bistrumnosti in stilistični spretnosti; nazadnje pa sem hotel uveljaviti to mnenje napram mnogim, ki se uveljavljajo v našem dnevnem časopisju in jim je umetnost z vsemi pečati zapečateni skrivnost, katerih referati niso niti dokumentacija kakega stališča niti vsaj spretno podanje tujih misli, za kar smo imeli klasičen primer lansko leto enkrat v »Napreju«, letos pa v zadnji številki »Plamena«. Ljubše mi je, da govore nestrokovnjaki, ki so iskreni v svojih simpatijah in antipatijah, kakor pa poklicni »kritiki«, ki se love od fraze do fraze in ne zaštopajo ne stališča naivne iskrenosti kot Piber, ne strokovne verziranosti, ne idejne gorečnosti in magari zaigranosti, in ne recimo vsaj rokodelskega presojanja, pa naj bi bilo tudi na nivoju Prešernovega kopitarja.

Frst.

GLEDALIŠČE.

Drama.

Ker konec tega poročila prehaja skoraj že v novo sezono, sem primoran samo registrativno omeniti tisti del sezone, ki bi zaslužil večje pozornosti.

Strindbergova Gospodična Julija in Braccov Don Pietro Caruso sta bila strnjena v en mrakotni večer v režiji g. Kralja. Gospodična Julija, ta recept moderne drame, ki mu je moral sam avtor napisati obširen uvod, kjer pravi: »Življenje ni tako matematično-idiotsko, da samo veliki majhne požirajo, ampak ravno tako pogosto se zgodi, da čebela usmrti leva ali mu vsaj napravi, da znori,« ta pesem naigonov je mestoma prebrutalna in trga estetično kontinuiteto. V Juliji (ga. Pregarčeva) in Jeanu (g. Kralj) smo videli mnogo ambicije, izčrpani pa vlogi nista bili. Braccov Don Pietro Caruso ni uspel — stvar je najbrž tudi lepša v knjigi kot na odru, igra je bila le malo nad diletantstvom.

Galswortyeva Borba, socialna drama, enako velika v svoji objektivnosti kot v preprostosti, je bila višek letošnje sezone. Režiser (g. Šest), igralci, občinstvo in kritika, vsi so bili strnjeni v soglasno umevanje dela, ki zasluži, da se vsako leto povrne na oder.

Ni pa bil tako enodušno sprejet Shawov Androklos in lev v režiji g. Rogoza. Pretežak je bil prvič za naš igralski zbor; kos svoji nalogi sta bila le g. Rogoz (Androklos) in g. Šaričeva (Lavinija), skoraj tuj pa je ostal občinstvu. Shaw je ves grotesk; suvereno hoče novih estetičnih vrednot, ki so vendarle konglomerat priznanih prvin. Značilno zanj je, kako bizarno zaobrbe legendarno snov in jo vso prepoji z moderno duševnostjo. Androklos in lev je z estetične plati bolj zanimiv kakor pa v resnici neoporečno delo. V njem občudujemo več duha, več priostrene filozofije kot lepote — kajti tragikomična sredstva, ki izigravajo gledalčevo iluzijo, niso prvina, temveč surogat, čeprav rafiniran.

Nušičev Navadni človek je delo poštene stare tehnike, ki ji je dobrosrčna naivnost največje dobro, a zdi se, da je tudi za nas vendarle še preskromno. Igranje je bilo gladko.

Hauptmannova Elga je pesem, sanja, izliv, zato o drami sami ni govora in naše gledališče ni izrazilo v nji umetnine, ki je stisnjena v ta delirij; Elga je podala dokaz, da umotvora ni mogoče podati šablonsko — in ga. Danilova ima svojo Elgo že za seboj.

S Scribejevimi Kozarcem vode smo zaključili sezono. Drama je brezdvomno izborna scenično delo. Pečat gotove dobe se mu pozna le v toliko, v kolikor tudi najboljše delo ne more zatajiti časovne manire. Vse vrline dela so danes še sveže, prava umetnina se ne postara. G. Putjata, ki se je izkazal kot računajoč režiser, pač ve, kje je uspeh tudi njegovi igri. Kot vicomte de Bolingbroke je združil maniro igranja in poudarek vloge in tako speljal go. Boršnikovo (vojvodinjo Marlborough) na sijajen turnir. Kraljica Ana ge. Šaričeve je bila dovršena zgodovinska figura. To delo je tvorilo v resnici dostojen konec sezoni, ki se je iz mnogih notranjih kriz končno vendarle spet dvignila nad svoj začetek.

France Koblar.

GLASBA.

O narodni pesmi.

V ljudsko-narodnih napevih najdemo tipične lastnosti, ki jasno kažejo značaj slovenske psihe. Pri tem opazimo, kaj je v njih glavno, katere lastnosti prevladujejo in katere stopajo v ozadje. Kdaj in kako Slovenec najrajši poje, pove najkrajše narodna pesem sama:

»Če me ravn srce boli,
vem: si morem peti.«

Slovenec je lirično razpoložen, poln senzitivnosti, zgane ga vsaka senca, vsak še tako rahel gibljaj, pogovarja se z melodijo in tolaži. Lahko se reče, da v njem prevladujejo lastnosti, ki so po svoji barvi bolj ženske. Otožnost, resignacija, zamišljenost na eni strani, a na drugi prisrčnost, šegavost, veselost. Bojevitosti slovenski narodni napevi ne poznajo. Bojnih koračnic pri nas ni, ker so pesmi, ki se po njih eventuelno dá korakati, prepojene od značaja, ki bojnim koračnicam ne odgovarja. To se strinja s poročili nekaterih zgodovinarjev, ki pravijo, da so bili stari Slovenci vesel narod, radosti željan, ki je pil svoje vino in poslušal godbo ali pel in da so že zgodaj začutili moč glasbe, se je močno oprijeli in niso nanjo pozabili niti v hudih dneh. Pesem jih je spremljala povsod, postala jim je tolažba in potreba. Kakor znano, so zato Slovenci od nekaj dobri pevci.

Omeniti je še, da se karakteristika za naše napeve išče v alpskih značilnostih in pa v omejitvi harmonije na prvo in peto stopnjo. Da se pa omogoči tem jasnejše pojmovanje, naj imenujem nekaj značilnih napevov resnega značaja, kakor so na primer sledeči: »Meglica«, »Stoji mi polje« I. in II. (iz Štreklja), »Srce je žalostno«, »Marija in mlinar«, »Mene srce boli«, »Kdor je truden, naj gre spat«, »Kako bom ljubila« itd. Nekaj primerov za pesmi živahnih napevov: »Plavarska«, »Pij«, »Veseli bratci«, »Čukova ženitev«, »Vanek«, »Sem bla stara dvanajst let«, »Kot so me mati navadili«, »Zima odhaja«, »Ogljar«, »Jegerle« itd. Pesmi

živahnega značaja se vobče manj pojo. Ravnotako — če še ne slabše — je z napevi v molu.

Glede posebnosti, ki bi bile značilne za slovenske narodne napeve, se je tekom časa pojavilo dvoje misli, od katerih bi druga hotela izključiti prvo. Prva irdi, da je starejša slovenska pesem bila zložena v molu, druga pa, da v duru. Za zagovornike prve trditve so značilni napevi v molu, medtem ko jih imajo pristaši zadnje trditve ravno na sumu. Z absolutno gotovostjo trditi eno ali drugo, bi bilo nekoliko prenačljeno, zlasti še, če se ozremo nekoliko na okrog. Nasprotno lahko sklepamo po analogiji na to, da so se pesmi pele v obeh tonovih načinih. Bilo bi neverjetno, da bi se bili ravno Slovenci tako izolirali na durov ali molov način, medtem ko sta preprezala evropski svet oba. Izjave poročevalcev iz starejše dobe, ki bi zatrjevali, da so se napevi peli večinoma le v molu, bi se težko odločil vzeti za merodajne. Prvič so Slovenci bili vedno sprejemljivi za sadove nastajajočih kultur, na kar se dá sklepati že iz lastnosti njihovega značaja, v kolikor smo rekli, da je ženski. Recimo, da je molov način težje peven in da je vsa množica komodna, pa da vse to pri nas ne pride v poštev, ravno vsled tega, ker se Slovenci vdajajo melanholiji, resnica pa je, da se je prej in slej mnogokrat o kakem napevu mislilo in govorilo, da je zložen v molu, ker je bil po značaju otožen. To zamenjanje pride od tega, ker se je mislilo in se še vedno misli, da mol pomenja žalost, in da je zato vse, kar je žalostno, komponirano v molu. Neresničnost teh misli lahko vsak čas konstatiramo. Veliko je namreč pesmi, zloženih v duru, in kljub temu žalostnega značaja, da plava nad njimi tožna melanholija, dih lahke resignacije, kakor tudi različne druge nianse, sestavljenih čustvenih barv. Rad verjamem, da se je poizgubilo lepo število molovih napevov — porazgubili so se gotovo vsemogoči — ali kar se tiče starejših poročil o njih, je stvar nekoliko kočljiva, ker otožnost ostane za slovensko narodno pesem značilna tudi v duru, tako da značaj mnogih narodnih pesmi v duru podaja običajni vtis molovih napevov.

Kar se tiče izvirnosti napevov samih, mislim, da njih število ni neobsežno, ampak da jih je le gotovo število, ki se potem ponavljajo v različnih, včasih navidezno neizsledljivih variantah. Da vzamem par tipičnih primerov, kjer je melodična stran napeva ali popolnoma ali vsaj po veliki večini identična; napev pesmi »Oj ta vojaški boben« do drugega dela se glasi:

1. Zmerno.

